

II. Rákóczi György és Erdély 1659. évi *Puncta pacificationis*-a s más ismeretlen hungarika-nyomtatványok a stockholmi Királyi Könyvtárban

A stockholmi Kungelige Biblioteket-ben folytatott kétnapos tájékozódó jellegű hungarika-kutatásaim során — számos Magyarországon meglévő régi nyomtatvány után — egy olyan kötetre bukkantam, amely kronológiai rendben összekötve hungarika röplapokat tartalmaz. Amikor e művek áttanulmányozása során eljutottam az 1659. évi *Friedens Puncta* című röplapig, már sejtettem, hogy a kötet kivételes ritkaságokat őrzött meg. A *Friedens Puncta* ugyanis a Várad és a Partium átadása ügyében Erdély és II. Rákóczi György által kötött egyezség egyetlen korabeli kiadása; eddig a szakirodalomban sem volt ismert. További 13 röplap nem szerepel sem Szabó Károly bibliográfiájában, sem Apponyi Sándor Hungarica-könyvtárának, sem a Széchényi Könyvtár régi röplapjainak katalógusában.¹ E hungarika művek a nemzeti könyvtár mai állományában sincsenek meg.

Az átvizsgált 22 nyomtatvány közül 6 röplapot leírnak ugyan a hazai bibliográfiák, de mivel ritka és értékes történeti dokumentumok, érdemes számon tartani stockholmi példányaikat is.² Közülük itt csak II. Rákóczi Ferenc *Manifestum*ának 1704. évi latin és német nyelvű kiadását (RMK. III. 4464, RMK. III. 4493) említjük. Utóbbit Szabó Károly hazai lelőhely nélkül publikálta, s e kiadás ma sincs meg a Széchényi Könyvtárban. Hasonlóképpen ritkaságuk miatt legalább utalnunk kell a vizsgált korszakunknál későbbi, 18. századi két nyomtatványra.³

A stockholmi Királyi Könyvtár által rendelkezésre bocsátott xeroxmásolatok alapján lehetőségünk nyílt arra, hogy a hazai bibliográfiákban le nem írt régi hungarika nyomtatványokat részletesebben ismertethessük.

¹ SZABÓ Károly: *Régi magyar könyvtár. I-III.* Budapest, 1879-1898. — APPONYI, Alexander: *Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. I-IV.* München, 1903-1927. — HUBAY Ilona: *Magyar és magyar vonatkozású röplapok, újságlapok, röpiratok az Országos Széchényi Könyvtárban 1480-1718.* Budapest, 1948.

² A stockholmi kötet jelzete: 107. E. 16b. Az egybekötött művek címlapján „Hist. Österr. Polit. (Br.)” jelzet és a nyomtatvány megjelenésének éve olvasható. A hazai bibliográfiában leírt nyomtatványok: a) *Umständliche Beschreibung Dess Von dem Käys. Kriegs-Heer . . . bey Nissa Erhaltenen grossen Siegs . . .* App. H. 1402., Hubay 1033. b) *Gründliche Beschreibung Des Von denen Christlichen Waffen . . .* Den 19. Augusti, 1691. Zwischen Peterwaradein und Salankamen . . . Erhaltenen Herrlichen Siegs . . . App. H. 1424, Hubay 1056. c) *Der Malcontante Fürst Ragoczy in Ungarn . . .* Cöln bey Stephan Martens Erben Anno 1704. RMK. III. 4464., Hubay 1115. d) *Die Ragotzische Kriegs-Flamme . . .* Cölln 1704. Hubay 1116. e) *Raisonables Bedencken über die Hungarischen Tractaten . . .* Cölln 1706. Hubay 1146. f) *Manifest Des Siebenbürgischen Fürstens Ragoczy.* 1701. RMK. III. 4493.

³ *Reflexions d' un patriote allemand impartial Sur la demande de la garantie de la pragmatique imperiale.* H., ny. n. (1732). 2° 17 (1) 1. — [GEISLER, Adam Friedrich:] *Horja und Kgotzka . . .* Karlsburg und Hermannstadt, 1785. 8° 71 1.

A Stockholmban fennmaradt röplapok közül három az 1600-1601. évi erdélyi hadicselekményekről számol be. Erdély válságos korszakát élte a 17. század fordulóján. 1599 tavaszán mondott le újólaj a fejedelemségről az önálló politikai koncepció kialakítására képtelen Báthori Zsigmond. Utódját — Báthori Andrászt — a székelyek által támogatott Mihály havasalföldi vajda győzelme után, 1599. október 28-án megölték. E csata egyik megdöbbentő ténye — a székelyek csatlakozása a havasalföldi vajda seregéhez — arra kellett volna, hogy figyelmeztesse az erdélyi nemeseket, hogy a feudális elnyomás, a székelyek kiváltságainak a visszavonása végsőig kiélezte Erdélyben a társadalmi ellentéteket. A 16. század utolsó éveiben azonban a jogaiktól megfosztott székelyek sérelme még Erdély legkoncepciózusabb államférfiát, Bocskai Istvánt sem foglalkoztatta különösebben. 1595-1596-ban ő rendelte el a székely ellenállás letörését, 1599-ben pedig Basta seregeit várta. Azt hitte, hogy a székelyek is örömmel fogadják majd a császári uralmat, ha az visszaadja régi szabadságukat.⁴ Az események azonban másképp alakultak. Basta seregei késtek, Mihály vajda pedig a magyar katonaságot Havasalföldre küldve, saját csapataival megkezdte Erdély meghódítását.

Erdély politikai-gazdasági helyzetének romlása ellentétben állt a török birodalom érdekeivel; a fejedelemség legyöngülése s Basta seregei révén a német befolyás elhatalmasodása pedig egyre határozottabb közbelépésre készítette a Portát. Támogatásáról biztosította az ismét fejedelemségre törő Báthori Zsigmondot, akit a kolozsvári országgyűlés fejedelemmé is választott. A császár viszont utasította Basta generálist, hogy helyezze vissza helytartói székebe Mihály vajdát. Basta és Mihály vajda seregei tehát egyesülve vonultak a Porta által fegyveresen nem támogatott Báthori Zsigmond, valamint az erdélyi nemesek ellen s 1601. augusztus 3-án Nagy-Goroszló mellett döntő győzelmet arattak. A veszített csata után Báthori végleg elhagyta az országot, Mihály vajdát pedig az önálló akcióit nem jó szemmel néző Basta 1601. augusztus 19-én megölette.⁵

A vázolt erdélyi eseményekről hírt adó három röplap közül a *Neue Zeitung aus Ungern* (3. sz.) jelenhetett meg legkorábban, mert még 1601 előtti híryanagot tartalmaz.⁶ Különböző forrásokra hivatkozva számol be a török béke-kötési szándékáról, Mihály vajda megbízhatatlanságáról, tervezett moldvai hadjáratáról, a császári sereg Erdélybe irányításáról és várható külföldi támogatásáról.

A *Gute Nawe Zeitung* (2. sz.) című drezdai újságlap kassai és prágai tudósítás alapján tájékoztat a goroszlói ütközetről, megjegyezvén, hogy a legyőzött Báthori Zsigmondot a Mihály vajda által 1600 májusában Moldvából kiűzött Jeremiás fejedelem hívta segítségül. A *Neue Zeitung Vom Fürsten Michael Weida* (4. sz.) a Torda melletti császári táborban 1601. augusztus 20-án készült tudósítást közöl Basta generális és Mihály vajda ellentéteiről s utóbbi augusztus 19-i megöletéséről.

A 17. századi hírközlés gyakorlata szerint a három röplap nemcsak a címlapon említett eseményekről tudósít, hanem általánosságban tájékoztat a török haderő és a magyar városok, várak helyzetéről, az országban állomásozó nyu-

⁴ BENDA Kálmán: *Bocskai István*. Budapest, 1943. 103.

⁵ ACSÁDY Ignác: *Magyarország három részre oszlásának története 1526-1608*. Budapest, 1897. 558.

⁶ A röplap címe után zárójelben közölt szám a tanulmány végén közreadott bibliográfiai leírás sorszámára utal.

gati csapatok ellátásáról, hangulatáról s ritkábban néhány németországi eseményről. A röplapok híryanagának összeállítói nyilvánvalóan nem magyarok, de érdekeltek voltak a korszak politikai eseményeiben, hadi vállalkozásaiban.⁷ S mivel gyakran nem szemtanúk tudósításait, hanem közvetett úton szerzett híreket közöltek, igyekeztek a hitelesség dokumentálására autentikusnak tekinthető személyek levelére, vagy jól informáltak hihető — de rendszerint névtelen — prágai, bécsi tudósítókra hivatkozni.

Az 1601-ből származó, további négy újságlap fő témája Székesfehérvár 1601. évi visszafoglalása. A *Fröliche Zeitung* (1. sz.) csupán rövid tudósításokat közöl az 58 év óta török kézen levő város felszabadításáról. A *Neue Zeitung, Was sich fürgewaltige Scharmützel* (5. sz.), valamint a *Neue Zeitung, Welcher Gestalt der Türck . . .* (6. sz.) címkezdetű két újságlap viszont napról napra számol be a császári csapatok jelentős sikereként méltatott győzelem kivívásáról. Hely- és művelődéstörténeti szempontból mindhárom röplapnál több figyelmet érdemel a *Relation Und klarer Bericht* (7. sz.), amelynek a Fehérvár alatt elhelyezkedő keresztény táborból keltezett tudósításai a szemtanúk szubjektív élményei alapján adják elő az eseményeket. A szeptember 17-i híryanag szerzője leírja a város fekvését s a két előváros körülményes elfoglalását, ahová a keresztény csapatok a kifaggatott lakosság útbaigazítása nyomán, a mocsarakon át hatoltak be. A szeptember 19-i tudósítás sajnálkozva számol be arról, hogy a menekülő törökök a belváros lőporraktárnak használt főbb épületeit felrobbantották:

„Die schöne Burg neben der grossen Kirchen, so fast so gros als die zu Wien, und sonderlich die Thumbkirche, so uberaus schöne und grosse Gebewde gewest, desgleichen die schönen grossen gemaleten Heuser, die man aus den Vorstedten gar wol sehen können, ist alles von dem Pulver niedergeworffen und verbrant worden, dass es immer schade ist.“⁸

A kétségkívül legértékesebb röplap — a hely- és nyomdanév nélkül kiadott *Friedens Puncta* (8. sz.) — a szakirodalomban eddig források alapján sem említett RMK. III. nyomtatvány: a II. Rákóczi György és az erdélyi rendek által kötött egyezség szövegét adja közre a Várad és a partium átadása ügyében. A besztercei országgyűlésen 1659. március 3-án ratifikált szerződés előzményei 1657-be nyúlnak vissza, amikor II. Rákóczi György X. Károly svéd király szövetségeseként bekapcsolódott a lengyelországi hadjáratba. Rákóczi Lengyelország megtámadása előtt kikérte a Porta engedélyét, de az — támogatás helyett — három hónap múlva visszatérésre szólította fel.⁹ Közben X. Károly a Svédország ellen indított dán-osztrák támadás miatt visszavonulásra kényszerült, I. Lipót császár pedig csapatokat küldött Rákóczi ellen Lengyelországba. A kudarcba fulladt vállalkozás után a Porta kényszerítette az erdélyi rendeket Rákóczi fejedelemségének megszüntetésére. 1658. október 5-én — az idős Rhédei Ferenc után — Barcsai Ákos került Erdély trónjára, s csakhamar megkezdte a tárgyalásokat a Rákóczi tulajdonában levő Várad és a partium átadása ügyében. Rákóczi és az Erdélyt képviselő Lázár

⁷ BENDA Kálmán: *A török-kor német újságirodalma*. Budapest, 1942. 59.

⁸ 4. lev. rektó.

⁹ PÉTER Katalin: *A magyar romlásnak századában*. Budapest, 1975. 137.

György 1659. január 30-án írta alá a megállapodást¹⁰, a rendek pedig 1659. március 3-án a beszercei országgyűlésen ratifikálták az egyezséget.¹¹ A *Friedens Puncta* című röplap a ratifikált szöveget közli német fordításban s helyenként kissé rövidítve, 1659. március 30-i téves dátummal. Minthogy sem a Lázár György által aláírt megállapodás, sem a beszercei országgyűlésen ratifikált *Puncta pacificationis* egykorú kiadásáról nincs tudomásunk, a történeti dokumentum értékű *Friedens Puncta* teljes szövegét hasonmásban mutatjuk be.

II. Rákóczi György lengyelországi sikertelen vállalkozásának megindítása-kor több tényezőt figyelmen kívül hagyott: közülük a legfontosabb a török erőviszonyok megváltozása volt. 1656-ban ugyanis a nagyvezérré kinevezett, nagy tehetségű Köprüli Mohamed ragadta magához a 17. század első felében belső válságokkal küzdő török birodalom irányítását, s az államapparátus és a hadsereg energikus megszervezésével rövid idő alatt ismét kezdeményező- és támadóképeséssel fejlesztette a török hatalmat. Fia, Ahmed nagyvezér 1663. évi hadjárata során előbb Párkány, majd Érsekújvár is török kézre került.

A Stockholmban fennmaradt *Journal* (9. sz.) Érsekújvárra vonatkozó tudósítása nem a város 1663. évi elfoglalásáról ad hírt, amint azt a címlapra ceruzával írt 1664. évszámból gondolni lehetne, hanem a 22 évvel későbbi felszabadítás előkészületeit ismerteti. A fontos erődítést több hetes kemény küzdelem után, 1685 augusztusában foglalták vissza Lotharingiai Károly vezetése alatt a magyar és császári seregek. A legtöbb egykorú híradás az ostrom eseményeiről és a győzelem jelentőségéről számol be¹². Ezzel szemben a stockholmi gyűjteményes kötet *Journal* című darabja a Lotharingiai Károly által 1685. július 11-ére összehívott haditanácson megvitatott tervet ismerteti, majd naponkénti tudósításban sommázza a július 12-15. közötti hadicselekményeket. A város elfoglalásáról azonban már nem számol be. Szövege tehát nem azonos az ugyancsak 1685-ben kiadott *Journal* című, francia nyelvű röplapéval, amely mind az Országos Széchényi Könyvtárban, mind a stockholmi királyi könyvtárban megvan.¹³

A *Relation* (10. sz.) című röplap a felszabadító háború két évvel későbbi fontos eseményéről ad hírt: 1687. augusztus 14-éről keltezett tudósítás alapján a második mohácsi csatának is nevezett nagyharsányi összecsapásról számol be, amely Eszék, Pétervárad és más szlavon várak felszabadításával végződött. Szövege pontosan megegyezik az Országos Széchényi Könyvtár Röpl. 991 jelzetű, ugyancsak 1687-ben megjelent újságlapjának szövegével, de míg az utóbbi négy levélen, nagy kenyértípussal és levegősebb szedéssel készült, a Stockholmban őrzött *Relation* apró betűtípussal és kis sortávolsággal szedve, két lapon adja közre ugyanazt a szöveget.

A gyűjteményes kötet további három 17. századi, magyar vonatkozású nyomtatványa szintén a felszabadító hadjárat eseményeihez kapcsolódik. Közülük a *Lista* című (12. sz.) az 1691. augusztus 19-i péterváradi és szalánkeméni ütközet elhunytjainak és sebesültjeinek névjegyzékét közli, akárcsak a Széchényi Könyvtár Röpl. 1059 jelzetű darabja. Feltehetően ez utóbbi az utánnymot,

¹⁰ ERDÉLYI Alajos: *Barcsay Ákos fejedelemsége*. Budapest, 1906. 47. A szöveget közli: SZILÁGYI Sándor: *Monumenta comitialia regni Transsylvaniae. Erdélyi országgyűlési emlékek*. XII. Budapest, 1887. 146-148.

¹¹ A *Puncta pacificationis* magyar szövegét közli Szilágyi: I.m. 195—200.

¹² HUBAY: I.m. 846, 851, 852, 852a, 861, 862, 862a, 869-872, 877a, 887-889, 891, 893-894, 898, 907.

¹³ HUBAY: I.m. 877a. A stockholmi Királyi Könyvtárban levő példány jelzete: Hist. Ty-Österrik. Polit. 1685.

mert kevésbé igényes tipográfiai kiállításban, 7 levélre szorítva adja közre a Stockholmban levő 8 levelés nyomatvány szövegét.

A szalánkeméni ütközet áldozatainak névsora mellett maradt fenn a stockholmi kolligátumban a nagy győzelem megünneplésének egyik eseményét megörökítő *Descriptio* (11. sz.). A kétlevelés nyomatvány arról a fogadról számol be, amelyet a bécsi angol követ adott a szalánkeméni ütközet alkalmából. A *Descriptio* szerint az ünnepség nem korlátozódott a meghívott miniszterek, követek és más előkelőségek körére: az eseményre összegyűlt nép között ugyanis pénz és különféle ételeket osztottak szét. A palota bejárata fölé pedig fából faragott emlékmű került, amelynek tematikáját és szövegét a nyomatvány részletesen ismerteti.

A kötet *Relations-Diarium* című darabja (13. sz.) az 1697. szeptember 11-i zentai csatáról tájékoztatja a közvéleményt. Érdemes összevetni e kiadást az ugyanezen eseményről beszámoló, egykorú röplapokkal, mert az eltérések bepillantást nyújtanak az újság szerkesztés 17. századi fogásaiba. Az Országos Széchényi Könyvtár Röpl. 1079, 1080, 1081. és App. H. 1460 jelzetű újságlapjaiban lényegében a *Relations-Diarium*-éval azonos szöveg jelent meg. A Röpl. 1081-ben azonban a császári csapatok veszteségeiről közreadott kimutatás után még egy *Kleine Relation des Verlusts an Türckis Seiten* című rövid híradás következik. Két újság (Röpl. 1079 és 1080) szűkszavúbb tudósítást közöl a törökök veszteségeiről; a Stockholmban levő *Relations-Diarium*-ból, valamint az App. H. 1460 jelzetű röplapból pedig már teljesen hiányzik az ellenség veszteségeinek sommázása.

A stockholmi kötet korszakunkba tartozó utolsó ismeretlen magyar vonatkozású röplapja Belgrád 1717. évi felszabadításáról és a város átadásának feltételeiről tudósít. Ebben az *Ausführliche Relation*-ban (14. sz.) ugyanaz a szöveg jelent meg, mint a Széchényi Könyvtár 1215. jelzetű röplapjában, utóbbiban azonban még egy epigramma is olvasható. Azonos szövegű tudósítást közöl a Széchényi Könyvtár 1214. jelzetű röplapja is, de az *Ausführliche Relation*-ban kiadott *Capitulations Puncte* című fejezet nélkül. Két másik röplapunkban (Röpl. 1212 és 1213) viszont csupán ez utóbbi szöveg ismétlődik.

A Stockholmban őrzött röplapok közül 10 hely-, illetve nyomdanév nélkül jelent meg. Közülük 5 röplap nyomdászát sikerült meghatározni. E nyomatványok kiadására vonatkozó megállapításainkat — a röplapok bibliográfiai leírásainak sorrendjében — az alábbiakban ismertetjük:

4. *Neue Zeitung Vom Fürsten Michael Weida.*

Erstlich gedruckt zu Dressden, hernach zu Leipzig.

Az impresszum szerint a röplap valószínűleg Lipcsében jelent meg, a nyomdász neve azonban nincs megadva. A stockholmi kötet más darabjaival való típusösszevetés alapján jutottunk arra a következtetésre, hogy a *Neue Zeitung* ugyanazokkal a betűtípusokkal készült, mint a *Fröhliche Zeitung* (1. sz.), amely „durch Jacobum Gaubisch, typis haeredum Berwaldi” megjelöléssel került forgalomba. A neves és igen termékeny Berwäld-officinát Jakob Berwäld alapította 1539-ben. Maga 1570-ig, Zacharias nevű fia pedig 1585-1598 között irányította a nyomda munkáját. Jakob Gaubisch 1589-től kezdve faktorként működött az üzemben s Zacharias Berwäld halála után az 1602-ig aktív nyomda kiadványain gyakran saját nevét is feltüntette.¹⁴ A típusazonosság tanúsága szerint a *Neue Zeitungot* is Jakob Gaubisch adta közre a Berwäld örökösök tulajdonát képező betűkkel.

¹⁴ BENZING, Josef: *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet*. Wiesbaden, 1963. 263., 266.

5. *Neue Zeitung, Was sich fürgewaltige Scharmützel* (5. sz.)

Erstlich gedruckt zu Dresden, hernach zu Leipzig Im Jahr 1601.

Az előző nyomtatványával azonos szövegezésű impresszum alapján feltételeztük, hogy ez a röplap is a Berwäld örökösök típusaival dolgozó Jakob Gaubisch kiadványa. A betűtípus-összevetés e feltevést igazolta, mert a 4. és 5. számú röplapok azonos kiemelős szövegtípussal készültek.

6. *Neue Zeitung, Welcher Gestalt der Türck* (6. sz.)

Erstlich gedruckt zu Dresden, hernach zu Leipzig, Im Jahr 1601.

Ugyanúgy Jakob Gaubisch nyomdásznev nélkül kiadott munkája, mint a 4. és 5. számú röplap. Ezt igazolja az azonos fogalmazású helymegjelölés, továbbá a címkép, amely a 4. számú röplap címlapján is szerepel. A kiemelős- és nagyobb szövegtípust Jakob Gaubisch a *Fröhliche Zeitung*-ban (1. sz.), a kisebb szövegtípust viszont a 4. és 5. számú röplapokban használta.

11. *Descriptio*. . . H., év, ny. n.

A bécsi angol követségen rendezett ünnepségről kiadott alkalmi nyomtatvány változatos tipográfiája jól felszerelt, gondos officinára vall, kiemelős- és szövegtípusai pedig a bécsi Cosmerovius-nyomda betűivel egyeznek meg.¹⁵ A vállalkozás megalapítója, Matthäus Cosmerovius 1640-től működött, 1649-től mint udvari könyvnyomtató. 1674-ben bekövetkezett halála után a nyomdát Matthäus Cosmerovius második felesége, Susanna Christina Saher vezette tovább.¹⁶ Az 1691. évi eseményről tudósító *Descriptio* az özvegy műhelyéből került ki csupán a nyomtatvány alkalmi, ünnepi jellege miatt maradhatott e róla "Susanna Christina Cosmerovin" szokásos nyomdamegjelölése.

1

12. *Lista*. . . H., év, ny. n.

Az 1691. évi szalánkeméni ütközetről szóló tudósítást — a 11. számú röplaphoz hasonlóan — Susanna Christina Cosmerovin adta közre, mert a kis nyomtatvány valamennyi típusa megtalálható az özvegy más kiadványaiban. Az a² levél rektóján levő címeres záródísz több magyar vonatkozású Cosmerovius-nyomtatványban (RMK. III. 3337, 3431, 3621) szerepel, az utolsó lap záródíszét pedig — mint a Cosmerovius-nyomda metasztétét — Mayer bécsi nyomdatörténete is bemutatja.¹⁷

A 14 — eddig ismeretlen — röplap magyar vonatkozású híryanagának ismertetése, valamint közülük 5 impresszum nélkül kiadott újság nyomdászának meghatározása után, még röviden arra a kérdésre érdemes választ keressünk: milyen politikai, diplomáciai és gazdasági tényezők játszhattak közre abban, hogy a magyarországi eseményekről tudósító, ismertett röplapok éppen Svédországban maradtak fenn? A röplapokat magában foglaló gyűjteményes kötet jelzetéből — „Hist. Österr. Polit” — annyit rögtön megállapíthatunk, hogy az elsősorban Magyarországot érintő aprónyomtatványok a Habsburg-ház történeti dokumentumaiként nyertek besorolást a stockholmi királyi könyvtárban. Ebben a szélesebb kitekintésben természetes, hogy az is-

¹⁵ Ugyanezekkel a típusokkal készült Cosmerovius-kiadványok: [SPIESS, Placidus:] *Augustana et Anti-Augustana Confessio*. Wien, 1681. Johann Christoph Cosmerovius. RMK. III. 3094a. — *Aussführliche und warhafftige Beschreibung, wie es mit denen Criminal-Processen . . . wider F. Nadasdi . . . hergangen*. Wien, 1671, Matthäus Cosmerovius. RMK. III. 2549.

¹⁶ BENZING: I.m. 459. — MAYER, Anton: *Wiens Buchdrucker-Geschichte 1482-1882*. I—II. Wien, 1883-1887. I. 232-235., II. 6-7.

¹⁷ MAYER: I.m. I.356.

1617
Hert.
orden
1617

Neue Zeitung
Welcher Gestalt der

Zürck nach grossen eritternen schaden vnd
verlust vieler fürnehmster Zürcken / für Sülzweil-
sendung mit spanden abgezogen.

Desgleichen wie der Berg aus Lika in der
Prouinz / in seinem Bezeit oberfallen / darvon sie ein
groses Gut bekommen / vnd fast die ganze Prouinz im
Papere wechere / vnt Christen erdicht / fast alle
Zürcken erschlagen vnd gefangen.



Erstlich gedruckt zu Dresden / Hernach
zu Leipzig Im Jahr 1601

1617
Hert.
orden
1617

Neue Zeitung
Was sich für gewaltige

Schamängel / die fast einer Zehlschlacht zu
vergleich / mit den Zürcken / welche Stralwestenburg
wider belagert / zugearagen / Darinnen der harn-
brichtige Gott allemal das Blut geben /
dass die vnsrigen die Zürcken auß
ihrem vortell geschlagen.

Auch wie des Basia von Osen vñ Rhschais
Kopff ins Lager bracht / woschen die Zürcken
gerne wider essen wollen.



Erstlich gedruckt zu Dresden / hernach zu Leipzig
Im Jahr 1601

1. **E**sprechen und wohnen mit/ oder heimlich noch öffentlich es
 was / so wider Sr. Fürstl. Gn. Mogesi oder deroelichen Fürstl.
 Gemahlin / wie in gleichen untern gnädigsten Fürsten Abo
 sum Darchen / oder dem gangen Reich prazjudiciallich und nachrich
 lich bey der Chrißlichen Pfort / weder durch Brieffe / als auch sonsten / für
 unfer was für einem Prätext und Ohn es immer seyn möchte / für
 zunehmen und zu practizieren / wann auch jemand von uns zu dem Fürs
 ten entwer von Sr. Fürstl. Gn. zu gratulieren oder zu condolis
 ren abgefertiget würde / oder sonst in andere Gelegenhejt dahin reiste /
 ren obgleich der Fall verpöhen vor bey recht Chrißlicher Erere und
 Glauben Myer Fürstl. Gn. bestes zu bescheiden / und dagegen allen
 Schwan miltlichst zu verhalten.

2. **W**ir verpöhen auch / das wir weder aus selb-ständigen Antrieß
 noch auff unser igeigen Fürsten Besch / noch auff anderer (wie sie uns
 me Dnamen haben mögen) Verberdung uns dahin verleiten lassen wol
 len / wider Sr. Fürstl. Gn. die Waffen zu ergreiffen / wir würden dem
 durch eine solche Macht / wider wir nicht widersteheñ können / darzu ge
 nöthiget: Als wann wir etwan dessen von dem Fürsten beschliget wer
 den / auff dergleichen Fall wir uns der Chrißlichen Ehrlar nach werden
 zu verhalten wissen / damit nicht Chrißliches Blut möchte vergossen
 werden.

3. **D**ie Ehren / welche beyder Fürsten in Siebenbürgen besigen /
 wollen oder wir / noch ein Fürst den andern entweihen / so / wann / dort
 dessenwegen eine außdrückliche Verordnung von dem Fürst sich / dort
 ergienge. Auff welchen Fall wir uns demnoch dahin bemühen wollen /
 womit beyde Fürsten und dero Gemahlinne in ruhigem Posses nicht
 ten erhalten werden. Solches geloben auch wir / und das weder wir noch
 de Fürsten unter sich selbst / sondern auch wir / und das weder wir noch
 auch sie die Fürsten weder für sich / noch auch durch andere / besch. alle bey
 dem Groß Fürsten etwas suchen oder erauben wollen / sondern sollen
 veltlich beyrechtiget seyn / den Proprietarium solcher Ehren bey seinem
 her:

hergrachten Reich zu manutieren und zu schützen. Welches denn so
 wol von gegenwertigen als zukünftigen gedachter beyder Fürsten zu
 verstan / und soll dieses Ihr und unfer allgemeines Besesse seyn.

4. **W**ann auch beyder Fürsten bey dero Legationen / oder auff des
 hohen Landesfall / welchen doch Gott gnädigst verhöhen wolte / dero
 kelen Fürstl. Erben in Siebenbürgen zu verhöhen gewillt wären / sol
 len und wollen wir solches in Feinertey weise verhöhen / wir würden dan
 eines andern von der Türckischen Pforte befwegen beschliget.

5. **S**o auch jemand wolt / der etwan in Siebenbürgen oder auch
 in Ungarn begüert ist / und beliben hätte in eines oder des andern Fürs
 ten Dienste sich zu begüert / demselben solches keines wegcs verwehret /
 noch er deshabben verunruhiget / viel weniger durch uns oder unfer Für
 stendergleiche Reichs Inwohner das Homagium zu prästieren / ange
 strengt werden.

6. **E**s solouch allen und jeden beyder Fürsten Dinerthanen in
 Siebenbürgen frey stehen / ein und abzuziehen / wenn nur solches nicht
 zu des Landes Ruin und Schaden gerüchet.

7. **W**ir begühen auch nicht / von des Herrn Stephani Darks
 7p Dellen Gemahlin Ehren etwas wegzunehmen / noch auch das es
 was weggenommen worden solt / anzubesehen / wann er sich nicht als ein
 Fremder des Landes eriget / doch mit den Condition / das er gewissen
 Verstand und Verstandung habe / das im Fall jemand auff solchen Ohn
 tem einige Anforderung hätte / er dessenwegen noch vor den Erquan
 durch Vermittelung auffrichtiger Leute einen gewisse Vertrag auffrich
 te. Die Erquan aber sollen inner Jahresfrist / von dem Tage des Abste
 bens der seligen Frau an zur rechnen / eingelasslet. Und wenn die Sache
 veschlich / so solches hernach mit einhelligem Consens beyder Fürsths
 pen / denen constituirten Richter fürgetragen / und inner Jahresfrist
 sollich vollzogen werden.

8. **A**nlangende die von Sr. Fürstl. Gn. und uns abgetretete
 Pfestung Warabana / so verpöhen wir uns ditzelbige dem Fürsten uns
 ter künertier Prätext zu abergeben / sondern vielmehr allerley Mittel und
 Wege

173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

LISTA

Deffen

Was bey jüngstem/ unterm 19. Au-
 gusti 1691. zwischen Peterwarden und
 Salankemen/ darbey gegangenen

Veressen/

So moß

An Generals/ Persohnen/ als allen andern
 Ober/ und Unter- Officieren/ auch Gemeinen
 Todt geschehen/ und blossirt
 worden.

Auß dem Kaiserl. Feld- Lager zwischen Peterwarden
 und Salankemen/ den 19. Augusti/ 1691.



| | | | |
|--|---|---|---|
| General Feld- & Wachmeister Herr Bog von Döllstein/ | 1 | Hauffmann Erdman von Oellersfeld/ | 1 |
| General Feld- & Zeugmeister Herr Graf Sauters ist gestorben den 26. Augusti/ | 1 | Hauffmann Friedrich Hauffmann/ | 1 |
| General Feld- & Wachmeister Hrns von Xrenberg ist gestorben den 25. Augusti/ | 1 | Hauffmann Stephan Coppel/ | 1 |
| Chiff- Herr Graf von Zucow | 1 | Hauffmann Arnold de Krene | 1 |
| Summa 4 | | Hauffmann Wey Graf von Kamsberg/ | 1 |
| Blisirt. | | Hauffmann Wesselin/ | 1 |
| General Feld- & Wachmeister Herr Graf Guido von Starckenberg | 1 | Friedrich von Glas/ | 1 |
| General Feld- & Wachmeister Herr Graf Corbelli | 1 | Johann Georg Zickermann/ | 1 |
| Summa 2. | | Johann von Seidenstein/ | 1 |
| Folgen die Regimente zu Fuß vom rechten Flügel. | | Jacob von Deyß/ | 1 |
| Alt Starckenberg. | | Simon Dager. | 1 |
| Hauffmann Johann Franz Baron von Clam/ | 1 | Frank von Rudin | 1 |
| Hauffmann Arnold von Ischy/ | 1 | Johann Georg Kellandern | 1 |
| Unter-Officer einGemein 111. | | Johann Georg von Pöschlein/ | 1 |
| Summa 113. | | Friedrich Antonius Worell von Wahrenberg/ | 1 |
| Blisirt. | | Unter-Officer/ | 1 |
| Hauffmann Johann Franz Baron von Clam/ | 1 | Summa von Blisirten von einem Regiment 213. Mann. | 1 |
| Hauffmann Arnold von Ischy/ | 1 | Salinische Regiment. | |
| Unter-Officer einGemein 111. | | Todt. | |
| Summa 113. | | Hauffmann Augustin Saigalapp/ | 1 |
| Blisirt. | | Hauffmann Franz Ludwig Beck/ | 1 |
| Chiff- & Leutnant Herr Heinrich Graf von Starckenberg/ | 1 | Friedrich Michael Janda/ | 1 |
| | | Friedrich Franz Deyer/ | 1 |
| | | 4. | |
| | | 2 | |
| | | Unter | |

mertett egykorú tudósítások a svéd közvéleményt is érdekelték, mert a Habsburg birodalom az egyre jelentősebb északi nagyhatalom politikai és gazdasági célkitűzéseit saját hatalmi törekvéseivel folyamatosan zavarta, hátráltatta.

Az európai vezető hatalmak érdekellentétei a 17. század folyamán lefelől a harmincéves háború keretében bontakoztak ki. Az 1618. évi prágai események ugyanis alkalmat adtak a Habsburg-ház ellenfeleinek felzárkózására. Hollandia volt elnyomóit igyekezett hatástalanítani, Franciaországnak viszont nagyhatalmi törekvéseit nem hagyta érvényesülni az osztrák-spanyol uralkodóház. Közvetettebb érdekellentét formálta a svéd-osztrák kapcsolatokat. Dánia és Svédország ugyanis elsősorban balti kereskedelme védelmében került szembe a lengyel konkurrenciát nem egyszer támogató Habsburg-birodalommal.¹⁸ A vezető európai nagyhatalmak e nemzetközi küzdelméhez nyújtottak közvetve segítséget a Habsburg-ellenes szövetségekhez, csoportosulásokhoz kapcsolódó erdélyi fejedelmek, s általában a magyarság függetlenségi harcai.

A XVII. század vezető magyar politikusait az általános fejlődés és az ország békéjének, gazdasági helyzetének megszilárdítása arra kényszerítette, hogy igyekezzenek rendezni kapcsolataikat mind a törökkel, mind a Habsburg-hatalommal. E program summája: hatástalanítani, s ha lehet, kiűzni a törököt, s az ország érdekeinek tiszteletben tartására szorítani az idegen Habsburg-abszolutizmust. A magyarságnak mindkét célhoz támogatókra, szövetségesekre volt szüksége. Az így kialakult svéd-magyar politikai-diplomáciai kapcsolatokat olykor gazdasági, máskor rokoni érdekeltségek erősítették, mint Bethlen Gábor fejedelemsége idejében. Sógora, Gusztáv Adolf állandó követet küldött Erdélybe, hogy biztosítsa Bethlen támogatását lengyelországi hadjáratához. Oxenstjerna svéd kancellár pedig egy nem jelentéktelen gazdasági szövetség — a svéd-magyar rézgyedáruság — létrehozására kérte fel az 1628 júliusában Erdélybe delegált követet, Strassburgi Pált.¹⁹ E terv nem valósult meg, de svéd kapcsolataink Bethlen Gábor halála után sem szűntek meg.²⁰ Röplapjainkkal kapcsolatban csupán II. Rákóczi György és X. Károly lengyelországi vállalkozására utalhattunk, de X. Károly az 1658 tavaszán létrejött rajnai szövetség révén később is igyekezett érvényesíteni Habsburg-ellenes politikáját.

A felszabadító hadjáratok idején egyébként is nemcsak a szomszédos, vagy a részvételük folytán közvetlenül érintett országokban, hanem Európa távolabbi területein is fokozódott az érdeklődés a magyarországi események iránt, mert a török esetleges döntő győzelme, nyugati előretörése még a Habsburg-házzal érdekellentétben álló nagyhatalmak számára sem volt kívánatos. Így nemcsak a hivatalos — diplomáciai-katonai — hírszolgálat tartotta nyilván Európa-szerte a felszabadító hadjárat eseményeit, hanem a közvélemény is igényt tartott arra, hogy figyelemmel kísérhesse az 1660-as évektől kezdve egyre nagyobb visszhangra találó küzdelem alakulását.

¹⁸ PÉTER: I. m. 21—22.

¹⁹ SZILÁGYI Sándor: *Oklevelek Bethlen Gábor és Gusztáv Adolf összeköttetéseinek történetéhez*. Történelmi Tár, 1882. 241. — SZILÁGYI Sándor: *Bethlen Gábor és a svéd diplomácia*. Budapest, 1882. 13.

²⁰ SZILÁGYI Sándor: *Okmánytár I. Rákóczy György svéd és francia szövetekezéseinek történetéhez*. Budapest, 1873. — *Hungary and Sweden early contacts, early sources*. Ed. by the Swedish-Hungarian Historical Committee. Foreword by Folke Lindberg and György RÁNKI. Compiled by György SZÉKELY and the Swedish National Archives. Budapest, 1975.

A Habsburg-svéd érdekkellentétek, a 17. században eléggé folyamatos svéd-magyar kapcsolatok, s az általános törökellenes hangulat egyaránt közrejátszott tehát abban, hogy a magyarországi hadi eseményekről tudósító újságok, fontos történeti dokumentumok Svédországba is utat találtak. Nem véletlen és nem is egyedi jelenség, hogy kivételes hungarika ritkaságok éppen Stockholmban maradtak fenn.

* * *

1. Fröliche Zeitung // Von der Belagerung // vnd Eröberung der herrlichen vnd // gewaltigen Vestung // Stulweissenburg // So der Türck acht vnd funfftzig // Jahr jnnen gehabt. // Sampt andern Zeitungen mehr, etc. // [Fametszet: várostrom.] Erstlich gedruckt zu Dressden, Hernach // zu Leipzig durch Jacobum Gaubisch. // Typis Haeredum Bervvaldi. // ANNO // M.DC. I. //

4° 4 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 430a (xeroxmásolat).

2. Gute Nawe Zeitung, // Wie Michael Weida // der Fürst in Siebenbürgen, den Für- // sten Sigissmundo Bathori geschlagen, das Feld // erhalten, vnd in die Zehen Tausent Mann erleget, // Hundert vnd Sechs vnd Sechtzig Fahnen, // Geschütz, heimliche Briefe, vnd gantze // Artolorey bekommen. // [Fametszet: csatajelenet.] Im Jahr, // M.DC. I. // [F. 4r:] Dresden bey Matthes Stöckel den Jüngern. //

4° 4 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 430b (xeroxmásolat).

3. Neue Zeitung aus Ungern. // Mehomets Aga Bassa // des Türkischen Keyzers Kriegesvolcks // Rath vnd Oberster Heuptman, vber das gantze La- // ger, Schreiben an Duca di Mercurio Kriegs Obersten // auff vnser der Christen seiten. // Sampt der Historia von dem vberaus // reichen Meissel Juden, welcher zu Prag gestorben, // vnd sehr viel Golds verlassen, Vnd was sonsten aus Prag an // fühneme Herren geschrieben ist. // Auch was sich in Ungern für ein gross // Wunderwerck zugetragen. // Gedruckt im Jahr MDCI. //

H. ny. n. 4° 4 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 431a (xeroxmásolat).

4. Neue Zeitung // Vom Fürsten Mi- // chael Weida, dem die Keys. May. volck // vnd Geld geschickt, Ihrer Mayt. zu gut Sieben- // bürgen wider einzunemen, Aber als er solches eröbert, für sich selbst // behalten, dess Keyzers Volck mit hülf der Türcken vnd Tartarn // verret herischer weise niederhawen, vnd als denn dieselben sampt sei- // nem gantzen Heer dem Türcken zu gut in Ungern führen // wollen, Darüber er von dem Herrn Basta mit der // Keys. Mayt. Kriegssheer vmbringet, vnd mit // den seinen erschlagen worden. // . . . Sampt andern Zeitungen mehr. // [Fametszet: Trónoló király előtt fegyveres hírhez.] Erstlich gedruckt zu Dressdē, hernach zu Leipzig. //

Leipzig [Jakob Gaubisch, typis haeredum Berwaldi, 1601.]

4° 4 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 431b (xeroxmásolat).

5. Neue Zeitung, // Was sich fürgewaltige // Scharmützel, die fast einer Feldschlacht zu // vergleiche, mit den Türcken, welche Stulweissenburg // wider belagert, zugetragen, Darinnen der barm- // hertzige Gott allemal das Glück geben, // dass die vnserigen die Türcken auss // ihrem vorteil geschlagen. // Auch wie des Bassa von Ofen vñ Kihhaia // Kopff ins Lager bracht, welchen die Türcken // gerne wider lösen wollen. // [Fametszet: Török férfi mellkép „DV STERCK GOTTES IST ALLER MENSCHEN SIGEL” körirattal.] Erstlich gedruckt zu Dressden, hernach zu Leipzig. // Im Jahr 1601. //

Leipzig [Jakob Gaubisch, typis haeredum Berwaldi].

4° 4 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 431c (xeroxmásolat).

6. Neue Zeitung. // Welcher Gestalt der // Türck nach grossem erlittenen schaden vnd // verlust vieler fühnemer Türcken, für Stulweis- // senburg mit schanden abgezogen. // Dessgleichen wie der Beeg aus Lika in der // Prouintz, in seinem Gezelt vberfallen,

daroun sie ein // grosses Gut bekommen, vnd fast die gantze Prouintz mit // Feuer ver
heeret, viel Christen erledigt, fast alle // Türcken erschlageu vnd gefangen. // [Fametszet:
Trónoló király elött fegyveres hírhezó.] Erstlich gedruckt zu Dressden, Hernach //
zu Leipzig, Im Jahr 1601. //

Leipzig [Jakob Gaubisch, typis haeredum Berwaldi].

4° 4 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 431d (xeroxmásolat).

7. Relation // Vnd klarer Bericht, was // sich vom Anfang bis zum Ende, mit Eröbe-
rung // der gewaltigen vnd schönen Vestung Stulweissenburg zuge- // tragen vnd verlauf-
fen. Wie auch der Oberste Beeg sambt // andern Türcken vnd Türkinnen gefangen, vnd
neben // etlichen erledigten Christen, Weiber vnd Kinder, // auff etlich hundert Wagen
gen Raab gefüh- // ret vnd begleitet worden. // Sambt andern Zeitungen mehr, zc. //
[Fametszet: Várost ágyúzó, ostromló törökök.] Im Jahr M. DC. I. // [F. 4.] verzo: Dressden
bey Matthes Stöckel dem Jüngern. //

4° 4 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 431e (xeroxmásolat).

8. Friedens Puncta // Derer Stände aller drey Nati- // onen in Siebenbürgen und //
Sr. Fürstl. Gnad. // ACHATII BARCHAY, // zc. // Gevolmächtigten Gesandten //
GEORGII LAZARI, // Auff // Derselben allgemeinen Land- // tage zu Beszterczy dem
Durchläuchtig- // sten Fürsten und Herrn, // Hn. GEORGII RAGOZY, // zc. // Fürgetra-
gen, und folgens mit Ihm // geschlossen. // ANNO MDCLIX. //

H., ny. n. [1659.] 4° 2 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, RMK. III. 2104b (xeroxmásolat).

9. JOURNAL // Dessen was sich bey Angriff der Vestung // Neuheusel zugetragen,
und wie damit // avanciret wird. //

H., ny. n. [1685.] 4° 2 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 877b (xeroxmásolat).

10. RELATION, // Der von der Christlichen Armee, wi- // der dero Erbfeind, bey dem
Berg Harsan, // unweit Siclos erhaltenen herrlichen // Victori. //

H., ny. n. [1687.] 4° 2 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 991a (xeroxmásolat).

11. DESCRIPTIO // Der von dem, am Kays. Hoff anwesenden Kö- // nigl. Engelländ-
Hrn. Gesandten zc. zc. wegen dess bey // Salankement erlangten Siegs wider den Türcken,
aufgerichteten // Structur vor seinem Quartier, bey dem am 7. und 17. Sept. // 1691.
gehaltenen grossen Festin, cum Chronographico der // besagten Victori. //

[Wien, Susanna Christina Cosmerovius, 1691.] 4° 2 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 1053a (xeroxmásolat).

12. LISTA // Dessen // Was bey jüngstem, unterm 19. Au- // gusti 1691. zwischen
Peterwardein und // Salankement vorbey gegangenen // Treffen, // Sowohl // An Gene-
rals-Persohnen, als allen andern // Ober- und Unter-Officiern, auch Gemeinen // Todt
geblieben, vnd blessirt // worden. // Auss dem Kayserl. Feld-Lager zwischen Peterwardein
// vnd Salankement, den 19. Augusti, 1691. //

[Wien, Susanna Christina Cosmerovius, 1691.] 4° 8 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 1059a (xeroxmásolat).

13. RELATIONS-DIARIUM, // Der Grossen, // Zwischen denen Kayserlichen und
Türcki- // schen Armeen den 11. Septembr. 1697. unter dem // Cammondo Ihrer Durchl.
Printzen Eugenio von Sa- // voyen, unweit Zenta und klein Canischa // vorbeygangenen
// Blutigen Feld-Schlacht, // In welcher der Türcken über 22000. Mann auf // der Wahl-
statt erlegt, und beyde feindliche Läger, diss-und // jenseits der Theyss, nebst 140. Stuck
Geschütz, und andern // grossen Beuthen, ohne grossen Verlust der Unserigen // glücklich
erobert worden. // Sammt beygefügter Liste aller Todten // und Blessirten. //

H., ny. n. [1697.] 4° 4 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 1079a (xeroxmásolat).

14. Ausführliche // RELATION // Von der, den 16 Augusti Anno 1717 geschehenen // Niederlage // der Türckischen Armee, // Und darauff erfolgten Übergabe der Weltberühmten // Vestung Belgrad // Auch der darin gewesenen Türckischen Besatzung zugestanden // CAPITULATION. // . . . HAMBURG, // Gedruckt und zu bekommen bey seel. Thomas von Wierings Er- // ben . . . 1717. //

4° 4 lev.

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 1208a (xeroxmásolat).

ELISABETH SOLTÉSZ

Die zwischen dem Fürsten György Rákóczi II. und Siebenbürgen, 1659 geschlossenen „Friedens Puncta“ und andere bisher unbekannte Hungarica in der Königlichen Bibliothek zu Stockholm

Im Laufe meines kurzen Aufenthaltes in Stockholm habe ich in der Königlichen Bibliothek neben vielen — auch in Ungarn vorhandenen — Hungarica-Drucken einen Sammelband gefunden, der in chronologischer Reihenfolge geordnet, Ungarn betreffende, interessante Flugschriften enthält. Von den durchstudierten 22 Flugschriften des Sammelbandes sind bloss 6 in den ungarischen Bibliographien erwähnt. Zu dieser Gruppe gehören zwei Ausgaben von 1704 des bekannten Manifestums des siebenbürgischen Fürsten, Ferenc Rákóczi II. (S. Szabó, Károly: *Régi Magyar Könyvtár* (Alte Ungarische Bibliothek), Bd. III. Budapest, 1898. Nr. 4464, 4493). Beide sind Raritäten. Von der letzteren besitzt sogar die Nationalbibliothek Széchényi zu Budapest kein einziges Exemplar.

Weitere 14 Drucke habe ich in der Fachliteratur umsonst gesucht, obzwar sie über Ereignisse der Türkenkriege in Ungarn berichten (S. die Titelbeschreibungen der einzelnen Drucke). Als wichtigstes historisches Dokument sei hier bloss der Druck *Friedens Puncta* (Nr. 8.) erwähnt. Er teilt den Text des Abkommens mit, das die Stände von Siebenbürgen mit dem ehemaligen siebenbürgischen Fürsten, György Rákóczi II., betreffend der Übergabe von Várud und dem Landteil „Partium“ geschlossen und auf dem Landtage zu Beszterce in dem Jahre 1659 ratifiziert hatten. Die Vorgeschichte dieses Abkommens geht auf das Jahr 1657 zurück, als sich György Rákóczi II. dem polnischen Feldzug des schwedischen Königs, Karls X. angeschlossen hatte. Nach diesem unglücklichen Unternehmen wurde das Fürstentum Rákóczi — auf türkischen Befehl — abgeschafft. Über die in Beszterce ratifizierten *Friedens Puncta* des ehemaligen Fürsten von Siebenbürgen und der Stände der drei Nationen in Siebenbürgen ist kein anderes zeitgenössisches gedrucktes Dokument bekannt.

Von den in Stockholm aufbewahrten, erwähnten Hungarica-Flugschriften sind 10 Werke ohne Impressum veröffentlicht. Die von Stockholm übersandten Xeroxkopien ermöglichten uns, mit Hilfe des Typenvergleiches die Erscheinungsangaben von 5 Drucken zu bestimmen. Laut meiner Feststellungen wurden die Flugschriften Nr. 4., 5., 6. von dem Leipziger Drucker, Jakob Gaubisch, mit den Typen der Berwäld-Offizin hergestellt. Zwei spätere Drucke (Nr. 11., 12.) stammen aus der Wiener Druckerei von Susanne Christina Cosmerovin.